

Dno VHLL/68/2021

8 § Lausunto kansallisen vesihuoltouudistuksen visiosta ja sen toimeenpano-ohjelman luonnoksesta

Maa- ja metsätalousministeriö on pyytänyt vesihuoltolaitosten lausuntoa kansallisen vesihuoltouudistuksen visiosta ja sen toimeenpano-ohjelman luonnoksesta.

Maa- ja metsätalousministeriö asetti 16.1.2020 hankkeen kansallisen vesihuoltouudistuksen toteuttamiseksi. Hankkeen tavoitteena on varmistaa kaikille vesihuoltolaitosten asiakkaille turvallinen ja toimintavarma vesihuolto. Samanaikaisesti tavoitteena on edistää mm. toimialan energiatehokkuutta, uuden teknologian käyttöönottoa ja toimialan digitalisoitumista sekä pitkäjänteistä tietopohjaista toiminnan suunnittelua. Hanke tuo yhteen alan toimijat eri hallinnonaloilta ja eri päätöksenteon tasoilta. Hankkeen visioyhmä on valmistellut vesihuoltouudistuksen vision ja sitä tukevan toimeenpano-ohjelman luonnoksen uudistuksen toteuttamiseksi. Ohjelmaluonnoksessa on etsitty keinoja vesihuollon toimintavarmuuden ja turvallisuuden varmistamiseksi sekä toimialan uudistamiseksi.

Ohjelmaluonnos on luettavissa johtokunnan jäsenille extranetissä.

Liite: lausuntopyyntö 7.12.2020

(jr)

Ehdotus/vesihuoltojohtaja:

Johtokunta antaa alla olevan lausunnon:

Vesihuoltolaitosten näkökulmasta Kansallinen vesihuoltouudistus on tarpeellinen ja sen päätavoitteet ovat oikeansuuntaisia ja linjassa Vesilaitosyhdistys (VVY) ry:n uuden strategian kanssa. Seuraavassa on kuvattu VVY:n ja laitosten näkemyksiä uudistuksen toteuttamiseksi.

Vesihuoltolaitoksilla on valmius uudistua ja jatkuvasti parantaa toimintaansa

Vesihuoltopalvelut ovat Suomessa pääosin hyvällä tasolla kansainvälistikin vertaillen ja vesihuollon asiakasmaksut ovat edulliset. Maassamme on suuri määrä erikokoisia ja erilaisissa toimintaympäristöissä ja yhdyskuntarakenteissa toimivia vesi- ja viemärlaitoksia, joten toiminnan taso vaihtelee suuresti. Suurilla ja keskisuurilla laitoksilla vesihuollon perustoiminnot ovat pääosin kunnossa ja toimintaa kehitetään jatkuvan parantamisen periaatteella. Perustoimintojen ohella vesihuoltolaitokset voivat olla aktiivisia toimijoita mm. bio- ja kiertotalousratkaisujen hyödyntämisessä ja digitalisaatiossa, hiilineutraaliuden edistämässä ja ilmastomuutokseen sopeutumisessa sekä kansainvälistymisessä. Vesihuoltolaitokset ovat sitoutuneet ja motivoituneet kehittämään toimintaansa edelleen ja edistämään koko vesihuoltoalan uudistumista.

Vesihuoltoalan uudistuminen edellyttää rakenteellisia muutoksia

Vesihuoltoala ei voi kehittyä ja uudistua ilman rakenteellisia muutoksia sekä alan sisällä että laajemmin yhteiskunnassa. Vesihuolto kytkeytyy muuhun yhdyskuntakehitykseen, kunnallis- ja valtionhallintoon ja muihin toimialoihin. Uudistumiseen tarvitaan eri tahojen yhteinen tahtotila ja toimenpiteitä. Laitosten kuntaomistajien tahtotila, sitoutuminen ja pitkäjänteinen näkemys on keskeinen edellytys. Myös valtion määrätietoista linjauksia ja toimenpiteitä tarvitaan.

Vesihuoltolaitoskentän haasteena on toimijoiden suuri lukumäärä ja erityisesti pienimpien laitosten vaikeat lähtökohdat laadukkaiden vesihuoltopalvelujen tuottamiseksi, kun niiden asiakaspohja, taloudelliset ja osaamisresurssit ovat ohuet. Vesihuoltolaitoskentän rakenteen uudistuminen tarkoittaa esimerkiksi laitosten yhdistymisiä, operointiyhteistyön lisäämistä tai muuta uudenlaista yhteistyötä. Palvelujen ulkoistaminen on jo nykyisin varsin laajaa, mutta vesihuoltolaitosten ja yksityisen sektorin kumppanuusmalleja on mahdollista kehittää edelleen.

Vesihuolto on tärkeä osa kriittistä infrastruktuuria ja huoltovarmuutta

Vesihuoltojärjestelmien ja -palvelujen merkitystä osana kriittistä infrastruktuuria ja kansallista huoltovarmuuttamme ei aina muisteta riittävästi. Koronapandemian aikana toimivan vesihuollon tärkeys on tosin varsin hyvin tunnistettu. Viestinnän ja koulutuksen keinoin toimintavarmun vesihuollon ja sen edellyttämien investointien ja kehittämisen merkitystä on tehtävä nykyistä tunnetummaksi erityisesti kuntien ja valtakunnallisten päättäjien keskuudessa. Vesihuolto kriittisenä infrastruktuurina asettaa korkeita vaatimuksia sille, että laitokset pystyvät turvaamaan palvelun toimintavarmuuden, vesiturvallisuuden ja fyysisen turvallisuuden. Digitalisaation lisääntyessä myös tieto- ja kyberturvallisuuden merkitys korostuu.

Vesihuoltolaitosten vastuullinen omistajuus ja hyvä omistajaohjaus

Vesihuoltolaitosten hyvän toiminnan ja uudistumisen kannalta niiden omistajatahon tahtotilalla, vastuullisuudella ja hyvällä omistajaohjauksella on keskeinen merkitys. Omistajapolitiikassa ja omistajaohjauksessa on tärkeitä pitää fokus vesihuollossa ja vesihuoltopalvelujen käyttäjien edussa sekä toteuttaa vesihuoltoa parhaalla mahdollisella tavalla koko yhteiskunnan eduksi.

Vesihuoltopalvelun tuottavien organisaatioiden ja tarvittavan infrastruktuurin pitäisi olla ensisijaisesti julkisessa omistuksessa. Lainsäädännön uudistamisen yhteydessä on arvioitava, onko tarvetta säätää vesihuoltolaitosten omistajuudesta tarkemmin, erityisesti julkisen enemmistöosuuden puolesta. Kunnat ovat olleet ja ovat jatkossakin maassamme luontevin taho taajamien vesihuoltolaitosten omistajiksi. Asiakasmäärillä mitattuna yli 90 % Suomen laitospalvelusta vesihuollossa onkin julkisessa eli kuntien omistuksessa. Loppua 10 %:ia hoitavat lähinnä haja-asutusalueilla toimivat, asiakkaidensa omistamat ja hallinnoimat vesiosuus-

kunnat. Tämä malli on tuottanut Suomeen hyvin asiakkaitaan palvelevan ja tehokkaasti toimivan vesihuollon.

Kansallisessa vesihuoltouudistuksessa tulisi kiinnittää huomiota siihen, että erilaisin toimin edistetään vesihuoltolaitosten vastuullista omistajuutta ja laadukasta omistajaohjausta. Omaisuudenhallinnan osaamisen kehittäminen laitosten ohella myös omistajaorganisaatioissa on tärkeää.

Lainsäädännön ja valvonnan vahvistamista tarvitaan

Vesihuoltolainsäädännön toimivuuden tuore arviointi osoittaa, että vesihuoltolakiin ja siihen läheisesti liittyvään muuhun lainsäädäntöön tarvitaan melko runsaasti muutoksia. Suurin osa tunnistetuista muutostarpeista liittyy nykyisten säännösten parantamiseen ja täydentämiseen. Nykyisen lainsäädännön tiukentaminen uusilla säännöksillä on kuitenkin haaste niille pienille laitoksille, jotka eivät tälläkään hetkellä pysty täyttämään suurta osaa nykyisistä määräyksistä. Valvonnan parantaminen on tarpeen ja siihen on osoitettava riittävät resurssit. Lainsäädäntöön tarvitaan myös muutoksia, joilla edistetään alan rakenteellisen uudistumisen toteutumista. Mahdollisia lainsäädännön uudistuksia ovat mm. vesihuoltolaitosten omistajuudesta säätäminen, toiminnan ja talouden sääntely mm. riittävän investointitason varmistamiseksi, laitosten vertaisarvioinnista säätäminen, ja hyvän vesihuollon kriteerien jalkauttaminen yleisesti käytetyksi työkaluksi. Lainsäädännöllä tulisi velvoittaa toimijat laatimaan ja toteuttamaan tärkeitä pitkän aikavälin suunnitelmia, kuten vesihuollon kehittämissuunnitelma, saneeraussuunnitelma ja taloussuunnitelma.

Vesihuoltolaitokset kokevat niiden toimintaa sääntelevän luvituksen (vesitalous- ja ympäristöluvat) muuttuneen hankalaksi ja liian pitkiksi prosesseiksi. Lupaprosessien sujuvoittaminen on tarpeen laitosten toiminnan ja varautumisen kehittämiseksi.

Osaamisen ja resurssien turvaaminen vaatii pitkäjänteisyyttä

Alan uudistuminen ja jatkuva kehittyminen edellyttävät vesihuoltolaitosten ja muiden sidosryhmien henkilöstön osaamisen pitkäjänteistä ja jatkuvaa kehittämistä. Tähän sisältyvät alan perus- ja täydennyskoulutuksen kehittäminen, alan houkuttelevuuden ja työnantajakuvan parantaminen, hyvä henkilöstöjohtaminen ja urapolkujen kehittäminen. Alan pätevyysvaatimukset ja osaamiskriteerit tulisi ottaa käyttöön.

Vesihuollon rooli ja näkyvyys koulutuksessa on vähentynyt ja vesihuollon opetus on suurelta osin integroitu mm. yleisiin ympäristö- tai energiatekniikan koulutusohjelmiin. Tämä on johtanut tilanteeseen, jossa vesihuoltolaitosten on usein vaikea löytää valmiiksi riittävän ammattitaitoista henkilöstöä. Pätevöityminen alaan jää usein työssä oppimisen varaan. Akuutti haaste on verkosto-osaajien puute, johon tarvittaisiin selkeitä parannuksia koulutusohjelmiin.

Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan vahvistaminen on koulutuksen ohella tärkeitä alan uudistumisen ja kehittymisen kannalta. Myös osaamis- ja henkilöresurssien kannalta laitostentän rakennemuutos ja nykyistä aktiivisempi yhteistyö on välttämätöntä. Pienillä laitoksilla

ei ole mahdollisuuksia houkutella ja pitää erityisosaamista ja tehdä aktiivista TKI-toimintaa.

Bio- ja kiertotalouden ja digitalisaation mahdollisuudet vesihuollossa

Vesihuoltolaitoksilla on mahdollisuus olla nykyistä aktiivisempia toimijoita bio- ja kiertotalous-ratkaisujen hyödyntämisessä, hiilineutraaliuden ja energiatehokkuuden edistämässä, ilmastonmuutokseen sopeutumisessa ja hillitsemisessä sekä digitalisaatiossa.

Bio- ja kiertotaloudessa vesihuollon ja muiden toimialojen – erityisesti energia ja jätehuolto – kesken nähdään runsaasti yhteistyöpotentiaalia ja synergiamahdollisuuksia. Kunkin toimialan pitää kuitenkin toimia selkeästi oman alansa lainsäädännön puitteissa. Vesihuoltolaitosten ei aina ole tarkoituksenmukaista tehdä kaikkea itse, vaan esimerkiksi yhteistyössä yksityisen sektorin kumppaneiden kanssa.

Vesihuoltolaitokset ovat jo pitkään hyödyntäneet digitalisaatiota erityisesti laitostoimintaan liittyvässä automaatiossa sekä etävalvonnassa ja -ohjauksessa. Verkostotoiminnoissa ja asiakaspalvelussa digitalisaatiotratkaisut ovat viime aikoina yleistyneet. Pienissä laitoksissa digitalisaatioaste on toistaiseksi vielä varsin alhainen.

Laitosten digitalisaatiovalmiuksia tulisi ensisijaisesti kehittää laitosten omien prosessien ja asiakaspalvelun tarpeisiin. Tietojärjestelmien välisten rajapintojen standardisointiin ja käyttöönoton edistäminen on tärkeää, jotta laitosten toiminnassa syntyvää tietoa voidaan käyttää tehokkaasti. Tiedolla johtamisen merkitys on keskeinen erityisesti talouden- ja omaisuudenhallinnassa.

Kansallisen vesihuoltouudistuksen toteutuminen edellyttää resursseja ja konkreettisia toimenpiteitä

Uudistuksen tavoitteet ovat kokonaisuutena hyviä ja alan keskeisillä toimijatahoilla on yhteinen ymmärrys uudistuksen tarpeellisuudesta. Uudistuksen ohjelman toteuttaminen vaatii kaikkien tahojen sitoutumista, resursseja ja konkreettisia toimenpiteitä. Toteuttaminen vie aikaa, joten pitkäjänteistä sitoutumista tarvitaan.

Päätös:
Ehdotus hyväksyttiin.

Lausuntopyyntö

7.12.2020

VN/5326/2020

VN/5326/2020-MMM-4

Jakelun mukaan

LAUSUNTOPYYNTÖ KANSALLISEN VESIHUOLTOUUDISTUKSEN VISIOSTA JA SEN TOIMEENPANO-OHJELMAN LUONNOKSESTA

Maa- ja metsätalousministeriö asetti 16.1.2020 hankkeen kansallisen vesihuoltouudistuksen toteuttamiseksi. Hankkeen tavoitteena on varmistaa kaikille vesihuoltolaitosten asiakkaille turvallinen ja toimintavarma vesihuolto. Samanaikaisesti tavoitteena on edistää mm. toimialan energiatehokkuutta, uuden teknologian käyttöönottoa ja toimialan digitalisoitumista sekä pitkäjänteistä tietopohjaista toiminnan suunnittelua. Hanke tuo yhteen alan toimijat eri hallinnonaloilta ja eri päätöksenteon tasoilta.

Hankkeen visioyryhmä on valmistellut vesihuoltouudistuksen vision ja sitä tukevan toimeenpano-ohjelman luonnoksen uudistuksen toteuttamiseksi. Ohjelmaluonnoksessa, johon maa- ja metsätalousministeriö pyytää lausuntoanne, on etsitty keinoja vesihuollon toimintavarmuuden ja turvallisuuden varmistamiseksi sekä toimialan uudistamiseksi.

Lausunnot pyydetään toimittamaan viimeistään 8.2.2021 ensisijaisesti sähköpostilla osoitteeseen kirjaamo@mmm.fi tai kirjeitse osoitteeseen maa- ja metsätalousministeriö, PL 30, 00023 VALTIONEUVOSTO. Sähköiset lausunnot tulee toimittaa pdf-, Word- tai rtf -tallennusmuodossa.

Tämä lausuntopyyntö on lähetetty vain sähköisenä.

Lisätietoja antaa:

Neuvotteleva virkamies Katri Saukkonen, p. 029 516 2241

sähköposti: etunimi.sukunimi@mmm.fi

Neuvotteleva virkamies

Katri Saukkonen

Liitteet Luonnos kansallisen vesihuoltouudistuksen visioksi ja toimeenpano-ohjelmaksi

Jakelu Valtiovarainministeriö
Sosiaali- ja terveysministeriö
Opetus- ja kulttuuriministeriö
Ympäristöministeriö
Työ- ja elinkeinoministeriö

Opetushallitus

Alueelliset elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset

Postiosoite
Postadress
Postal Address
Maa- ja metsätalousministeriö

Käyntiosoite
Besöksadress
Office

Puhelin
Telefon
Telephone

Faksi
Fax
Fax

s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet

PL 30
00023 Valtioneuvosto

Hallituskatu 3 A
Helsinki

0295 16001
+358 295 16001

kirjaamo@mmm.fi

LIITE: Lausunto kansallisen vesihuoltouudistuksen visiosta ja sen toimeenpano-ohjelman luonnoksesta

Aluehallintovirastot
Kunnat (ml. terveydensuojeluviranomaiset ja ympäristönsuojeluviranomaiset)
Maakuntien liitot

Huoltovarmuuskeskus
Suomen kuntaliitto ry
Suomen Vesilaitosyhdistys ry (VVY) varsinaiset jäsenet ja yhteistoimintajäsenet
Suomen Vesihuolto-osuuskunnat ry (SVOSK)
Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto (MTK)
Svenska lantbruksproducenternas centralförbund (SLC)

Kilpailu- ja kuluttajavirasto (KKV)
Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos (THL)
Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira)
Suomen ympäristökeskus (SYKE)
Liikenne- ja viestintävirasto Traficom

Aalto-yliopisto
Tampereen yliopisto
Oulun Yliopisto
Hämeen ammattikorkeakoulu
Lappeenrannan-Lahden teknillinen yliopisto (LUT)
Suomen ympäristöopisto (Sykli)
Oulun ammattikorkeakoulu (Oamk)
Turun ammattikorkeakoulu
Vaasan ammattikorkeakoulu
LAB-ammattikorkeakoulu
Savonia AMK
Satakunnan AMK
Tampereen AMK
Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu XAMK

Elinkeinoelämän keskusliitto
Suunnittelu- ja konsultointiyrietykset (Skol ry)

FISTT – Suomen kaivamattoman tekniikan yhdistys ry
Finnish water forum
Suomen kiertovoima ry
Suomen biokierto ja biokaasu ry
Ympäristöterveyden asiantuntijat ry
Ympäristönsuojeluviranhaltijat ry

Tiedoksi